

*Онищук Віталій Михайлович, доктор соціологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

**МІЖНАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖКУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ:
МАНІФЕСТАЦІЯ ЕТНІЧНОСТІ**

В умовах соціально-економічної та політичної нестабільності, кризових явищ у різних сферах суспільного життя, зовнішньої агресії, процеси консолідації українського суспільства, збереження національних традицій та національного відродження приходять досить складно, супроводжується суперечностями, труднощами, що породжує певні проблеми соціально-політичного і міжетнічного характеру. Для вирішення проблем міжнаціональної взаємодії, національного відродження України слід спиратися на соціологічний аналіз соціально-етнічних тенденцій, що впливають на стабільність, напругу, та цілісність в суспільстві.

Сучасне суспільство складається із великої кількості світів, кордони яких визначаються не тільки територією національно-державних утворень, спільнотами, групами, але й ефективними комунікаціями. В сучасних країнах в площині практичної побудови та реалізації державної політики все більшої важливості набуває теза про те, що захист з боку держави колективних прав національностей є реальною запорукою демократії. Демократією, яка захищає не тільки національну спільноту, але і окрему особистість. Глобалізація та уніфікація світу сприяє усвідомленню з боку держави і громадянського суспільства значущості колективних прав етносів, релігійних груп, адекватного розуміння важливості процесу захисту та відтворення культур національних груп, тяглості народу.

Наявність у суспільстві культури міжнаціональних відносин, толерантності, постійне їх відтворення в суспільній поведінці свідчать про рівень розвитку самого суспільства, про рівень загального соціального здоров'я. Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року представники всіх національних меншин разом в Україні становить 22 % загальної кількості населення України і ця цифра за останні 15 років змінилася, але не кардинально. Тому, згідно рекомендацій міжнародних організацій, зокрема ООН, якщо в країні представників етнічних меншин є до 25 % то ця країна є моноетнічною. Отже, Україна є моноетнічною країною, а в окремих прикордонних регіонах вона має виразний багатоетнічний характер. До такого регіону відноситься Південь Одеської області. Внаслідок переходу територій Османської імперії до Російської в цьому регіоні сформувався багатоетнічний склад населення, яке проживає компактно і дисперсно. Компактно проживають в окремих населених пунктах і цілих районах області етнічні болгари, гагаузи, молдавани, частина яких сьогодні ідентифікує себе як румуни, росіяни-старовіри (липовани), роми та інші.

Така виразна строкатість протягом багатьох років у післявоєнний радянський період і період незалежності України вважалась досягненням національної політики. Внаслідок несподіваних раптових і стихійних

соціально-політичних змін початку 90-х років ХХ століття в Україні почалася, як зазначає соціолог Є.І.Головаха, вимушена трансформація українського суспільства, яке було не готове до глибинних економічних і соціальних перетворень. В результаті стихійних трансформацій частина громадян України знаходяться в стані амбівалентності по відношенню до інституційних утворень. Подібна ситуація складається і в Одеському регіоні, де ряд політичних сил почали розпалювати етнополітичні конфлікти.

Аналізуючи результати соціологічних досліджень, що проводили фахівці кафедри соціології Одеського національного інституту імені І.І. Мечникова (1991, 1996 – професор Победа Н., 2010 – соціолог Нікон Н., 2014 – соціологи у рамках проекту Української миротворчої школи – Шелест Г., Сербіна Ю., Кривошея Т.) по проблемах самоідентифікації і міжетнічних відносин в Одеській області, слід відділити основну тенденцію : стабільність самоідентифікації з етнічною групою, перше і друге дослідження показали, що в українців вона склала 64%, у росіян -59,2%, у болгар 54,3%, у молдаван і євреїв 56%, у німців-68,4%, у поляків-37,5%. Незважаючи на динамічність соціальних процесів, вплив тотальної радянщини і нової української державності чистота етнічності залишається. Результати 2010 р. підтвердили успішну адаптацію і інтеграцію болгарського етносу в новій державній реальності.

Дослідження 2014 р. показало зростання української громадянської ідентичності. Євромайдан, анексія Криму, вторгнення російських військ на Донбас і події 2 травня в Одесі посприяли зростанню переважно української громадянськості над представництвом національної спільноти. Етнічні українець, болгарин, гагауз, молдаванин і росіянин та представники інших національностей в Придунайському краї нині однаково дотримуються мета-ідеї української політичної нації. Якщо протягом останніх 20 років кількість прихильників націоналістичної ідеології становило 2 %, то нині становить 3 %. Говорити про зростання ксенофобії і націоналізму не приходиться. Разом з тим серед опитаних в місцях компактного проживання національних груп відчувається локальна ідентичність-бессарабська.

Щодо використання рідної мови, то практично всі етнічні групи задоволені мовною політикою в цьому регіоні. Але треба враховувати те, що старше покоління в період радянщини не вивчали українську мову. Сьогодні ж болгарська спільнота, молдавська мають школи, або факультативні групи, основною мовою навчання – мовою національних меншин, де в результаті навчання випускники не в змозі розмовляти українською, ні, навіть, російською, що робить їх неконкурентноспроможними ні при вступі до ВНЗ, ні на ринку праці.

Складна ситуація з представниками ромської меншини, яких згідно переписом населення у області більше 4 тис. проживають родинами серед болгар, модаван та українців. За даними Українського інституту соціальних досліджень, близько половина ромських дітей не відвідують школу або регулярно пропускають школу. За матеріалами ромської газети «Романі Яг» [1]

у Закарпатській, також багатонаціональній, області лише 83,7% дітей ромів здобули неповну середню освіту, 14,5 %- загальну середню, 1,4%- закінчили СПТУ, 0,3% здобули середню спеціальну і лише 0,4% - вищу освіту. Принагідно відзначимо, що в 2014 р. міжнародний фонд «Відродження» надав 106 стипендій для навчання ромських студентів у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах України [2,с.4].

Задля покращення доступу ромських дітей до освіти, за підтримки Фонду, в чотирьох областях – Одеській, Волинській, Закарпатській та Черкаській – відкрилися Центри розвитку батьків, у яких досвідчені педагоги навчають батьків відповідального підходу до виховання дітей від народження до шкільного віку. Потрібно звернути увагу на взаємини мешканців регіону з ромами, не сприйняття яких відбувається через побутовий уклад життя.

В процесі проведення профорієнтаційної роботи викладачами Одеського національно університету імені І.І.Мечникова було встановлено, що випускники болгарської та молдавської національності налаштовані на вступ у навчальні заклади Болгарії і Румунії. Частина дорослого населення болгарської і молдавської спільнот володіють паспортами сусідніх держав. Жителі окремих сіл Ізмаїльського і Ренійського районів позиціонують себе як румуни. Довідково відмітимо, що такі настрої з'явилися ще після останнього радянського перепису населення 1989 р. і особливо активізувалися у 2014 р.

На Півдні Одеської області властива багатокультурність, яка вимагає від держави відповідної політики стосовно етнокультурних сегментів соціуму. Але на протязі 25 років цей сегмент України був глибинкою, занедбаним краєм. Місцева влада маючи свої уявлення про стан регіону, намагалася втілити власні моделі, не рахуючись із настроями й потребами населення. Шляхом виваженої соціально-економічної, національної психологічно тонкої політики за 25 років можна було зробити його українським – не в мовному розумінні, а в політичному.

Для констатації міжетнічної дистанції у зв'язку з подіями серпня 2016 р.в селі Лощинівка Ізмаїльського району Одеської області слід звернутися до лонгітюдного соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України «Українське суспільство». Індекс соціальної дистанції майже всіх етносів України, згідно шкали Богардуса не перевищував 3. Щодо німців та румунів він сягає 4-ьох, а індекс близько 5 викликають тільки (роми) і чеченці.

Негативне ставлення, високий ступінь відчуженості між основною масою українського суспільства та представниками ромів має тривало історію. Порівняння відповідей молоді і людей старшого віку щодо їхнього ставлення до ромів і готовності допустити у своє життя, свідчить про майже повну ідентичність їхніх настроїв. Тому можна констатувати, що за всі роки незалежності не відбулося змін на краще у ставленні до ромів. Негативне ставлення, всі перестороги та стереотипи щодо ромів були повною мірою відтворені новим поколінням. Таким чином упереджене ставлення буде відтворюватися знову й знову. Можна говорити про механізм відтворення сприйняття між готовністю молоді, яка народилася і соціалізується в

незалежній Україні, і старшого покоління, яке прожило більшість свого життя і інших суспільних умовах в період існування «советського народу» і про відсутність помітних соціетальних змін в міжнаціональних відносинах.

В структурі соціально-культурних, політико-економічних факторів що визначають групове етнічне «ми» на півдні Одеської області значимими є мова, спільність походження, традиції, звичаї та інше. За С. Хантінгтоном, для того, щоби країна змогла забезпечити культурну ідентичність, необхідно дотримуватися трьох умов: 1) політична та економічна еліта країни в цілому має підтримувати і вітати цей шлях; 2) народ має погодитися на прийняття нової ідентичності; 3) панівні групи цивілізації, у яку намагається ввійти розколота країна, мають бути готові прийняти його: саме еліта має виняткове значення при подоланні розколу країни [3, с. 45].

Дійовим інструментом єдності регіону і всієї країни є соціально-економічний розвиток регіону і довіра національних меншин до держави і тому виняткового значення набувають проблеми, пов'язані з рівнем патріотичної свідомості та практичною поведінкою всіх національних спільнот.

Список використаних джерел

1. <http://romaniyag.uz.ua/old/n30/vimeretn.html>
2. Міжнародний фонд «Відродження»: стислий звіт за 2014 рік/Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – №7. – с. 4.
3. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций/ С.Хангтинтон//Полис.1994.- № 1.- с.33-48

Прудникова Олена Вікторівна,

*доктор філософських наук, доцент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого (Харків)*

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Процеси реформування державної служби, необхідність підготовки якісно нових управлінців на сучасному етапі розвитку України потребує змін стандартів інформаційної культури у цій царині, зокрема її демократизації.

Зі здобуттям незалежності Україна набула можливості для поступального утвердження демократичних стандартів інформаційної культури: відкритості, толерантності, діалогічності, активної участі громадян. Однак до середини 1990-х рр. в Україні самі поняття “зв’язки з громадськістю” і “комунікація” в діяльності органів державної влади майже не використовувалися, хоча “де-факто” як певна форма взаємодії вони вже існували. Комунікації, особливо інформаційні, з’являлися, коли процес формування політики органом влади вже завершено, всі адміністративні рішення прийнято, розпорядження вироблені і потрібно було лише повідомити про них зовнішньому світу, широкій громадськості [1, с. 47]. Такий стан справ засвідчував повільне подолання